

Otroshchenko N., Starodub T. Socio-Pedagogical Work on the Development of Social Activity of youth in Educational Institutions of the City

The article reveals the peculiarities of the process of development of social activity of youth in educational institutions of the city. Social activity can provide rapid social progress, which changes nature, society, culture and the person himself as an object and subject of his own activities. It is emphasized that the primary task of youth policy and socialization institutes is the formation of social activity of youth. It is stressed that social and pedagogical work on the development and formation of social activity of young people should be carried out in the following main directions: education and training of leadership skills in young people, selection and support of the most effective leaders; the involvement of young people in direct targeted social and productive activities, during which they can see the positive result of their actions. Within the specified directions of social-pedagogical work, the following organizational forms of work are distinguished: round table, mini-lecture, training, conversation, business game. Organizational forms, due to the limited time of conducting the experiment in practical implementation, were minimized by consolidation of thematic classes, association of themes. The results of the forming experiment are presented, which prove that the proposed forms and methods of social-pedagogical work positively influence the development of social activity of youth.

Key words: social activity, youth, educational institutions.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2018 р.

Прийнято до друку 26.10.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42:364-78:[616.89-008.441.44:159.922.6]

В. В. Суліцький, М. Л. Пелешенко

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ТА АУТОДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сьогодні в Україні гостро стоїть питання психологічної безпеки громадян, як важливого чинника ментального здоров'я нації. У кінці червня 2018 р. в м. Києві, в недобудованому корпусі медичного університету було виявлено тіло студента, який вчинив суїцид через повішання. Причин самогубства не були встановлені. Ще раніше, а саме в взимку 30 січня 2018 р., студентка Національного медичного університету імені Богомольця Мукаддас Насирлаєва також вчинила самогубство, стрибнув з мосту Патона. Вірогідними причинами цього

вчинку стали проблеми з отриманням громадянства та відрахування з університету.

Останнім часом, такі випадки трапляються все частіше в Україні, яка входить до п'ятірки країн Західної Європи та першу десятку держав світу з високим рівнем суїцидальної активності серед дітей і молоді.

За підсумками та статистикою Міністерства надзвичайних ситуацій, в Україні на кожні 100 тис. людей припадає близько 22 суїцидів. Якщо проаналізувати стан справ у державі за останні десять років щодо суїцидальної активності серед населення, треба зазначити, що спостерігається «тенденція стабільності» у цьому показнику. Середня чисельність випадків самогубств не збільшується, але й не зменшується. У той же час, цей показник серед молоді, у тому числі студентів, за останні роки суттєво зріс та складає приблизно 28-32 випадків на 100 тис. населення.

В грудні 2017 р. Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року. Серед завдань, визначених Концепцією щодо розв'язання проблем у сфері охорони психічного здоров'я, заплановано впровадження заходів профілактики суїцидів, але тільки серед осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі [1, с. 3].

Окрім цієї Концепції, жодних програм, проектів із дослідження та профілактики самогубств як негативного соціального явища в Україні не ведеться та ніякі кошти не виділяються. Тільки у 2017 р. було анонсовано створення національної гарячої лінії для емоційної підтримки та попередження самогубств. Також, варто відзначити, що такої посади як психолог чи соціальний педагог відсутня в більшості вищих навчальних закладів України немає і «тягар» проведення мінімального роз'яснення, тренінгів, лекцій покладений на кураторів навчальних груп чи самих викладачів та цілком залежить від їхнього бажання. Ці та інші чинники зумовили потребу у розробці соціально-педагогічної програми з профілактики суїцидальної та аутодеструктивної серед студентської молоді.

Аналіз наукової літератури показав, що дослідження проблем самогубства носить тимчасовий характер, а заходи щодо профілактики та попередження суїцидів мають відомчий характер.

Варто відзначити, що значний вклад у розуміння суїцидології, як науки, внесли А. Амбрумова, О. Міхлін, С. Бородін, А. Чуприков, Г. Пилягіна, А. Моховіков, В. Розанов, Л. Шестопалова, В. Суліцький, С. Яковенко. Соціально-педагогічні проблеми самогубств розглядаються у наукових працях Т. Вашека, С. Трусової, Н. Защик, Л. Шестипалової, В. Войтко та ін.

Серед іноземних науковців варто відзначити Tracy L. Cross, Cassady, J. Madelyn S. Gould, D. Angel, Н. Фабероу. Велике значення в дослідженні суїцидів мають наукові праці Девіда Лестера. Він досліджував причинно-наслідкові зв'язки між аутодеструктивною поведінкою та вживанням

алкоголю, приступами неконтрольованого гніву, будовою тіла, соціальними мережами, дозволом на вогнепальну зброю, душевними хворобами, типом особистості, релігією, депресією тощо.

Залишаються практично не вивченими проблеми, що пов'язані з організацією та проведенням роботи з профілактики самогубств в Україні. Досвід зарубіжних країн, зокрема США, свідчить про існування безліч різноманітних наукових програм, які здійснюються серед населення для вирішення цієї проблеми. В нашій державі така практика відсутня. Якщо щось і робиться то має тимчасовий, рекламний характер.

Аналіз наукової літератури також свідчить про потребу активізувати роботу з профілактики самогубств серед студентської молоді. Це обумовило мету нашого дослідження: розробити соціально-педагогічну програму з профілактики та попередження суїцидальної та аутодеструктивної поведінки серед студентської молоді, визначити її ефективність та перспективи її впровадження у виховний процес вищих навчальних закладів освіти.

Студентська молодь, особи віком від 15 до 24 років, які здобувають освіту у вищих навчальних закладах України, з метою отримання відповідного освітнього рівня та кваліфікації. Студентський вік, як правило, це період завершення формування та становлення характеру особистості. Це поєднання юності та дорослості, що супроводжується безліччю проблем і соціально-психологічним тиском з різних боків суспільного життя.

Наше дослідження було проведено на базі Київського університету імені Бориса Грінченка у період з січня до червня 2018 року. В ньому взяли участь 24 студента (4 хлопця, 20 дівчат). Середній вік складає 19 років. Чотири людини – одружені, решта – вільні або знаходяться у стосунках. Із загального числа студентів лише 10 осіб проживала у сільській місцевості або селищах міського типу, 14 – були мешканцями міст; 6 студентів навчалися у спеціалізованих середніх закладах освіти, 18 – у звичайних школах. Склад сім'ї досліджених: двоє були сиротами та виховувалися бабусею, 8 – виховувалися одним із батьків, 14 проживали у повних сім'ях.

Респондентів розбили на дві групи: цільова та контрольна. Кількісний та якісний склад учасників був однаковий.

Робота була організована та проведена у три етапи:

I етап – психодіагностичне вивчення усіх студентів, які брали участь у дослідженні.

В обох групах були проведені:

1. Визначення рівня суїцидального ризику у студентів «Тест на визначення рівня суїцидального ризику», який передбачає 4 рівня ризику: нульовий, мінімальний, середній (тривожний), максимальний.

2. Визначення рівня стійкості нервової системи студентської молоді до подразників з боку зовнішніх чинників «Тест на визначення стійкості

нервової системи», який включає в себе 3 рівня стійкості: висока, достатня, низька.

II етап – організація та проведення занять за розробленою нами соціально-педагогічною програмою з профілактики суїцидальної та аутодеструктивної поведінки серед студентської молоді. Вона включала:

⇒ Лекцію на тему: «Запобігти та застерегти». Це розповідь про історію виникнення такого явища як «суїцид», історичний розвиток наукових поглядів на цю проблему, діяльність різних державних, громадських закладів щодо профілактики та попередження самогубств, статистичні дані різних країн тощо. Під час проведення лекції студентам був роздана «Пам'ятка для кожного». Вона містила інформацію про номери та контакти соціальних служб і установ, де кожний студент може отримати психологічну підтримку та соціальну допомогу.

⇒ Тренінг з елементами мотиваційного консультування (притчатерапія; формування зацікавленості у житті, як процесі). Він включав в себе показ презентації, мотиваційні відео (притчі та позитивні життєві ситуації), проведення самого тренінгу (виконання та обговорення завдань, ситуаційних проблем), зворотній зв'язок.

III етап – повторне психодіагностичне вивчення усіх студентів, які брали участь у дослідженні, порівняння й аналіз отриманих результатів, визначення ступеню ефективності запропонованої програми, розробка пропозицій до її впровадження у виховну діяльність вищих навчальних закладів.

Загальний аналіз вивчення рівня суїцидального ризику – чинника, що має впливати на прийняття рішення про вчинення самогубства дав такі результати:

- у контрольній групі: один респондент мав максимальний рівень суїцидального ризику, один – середній рівень; 12 – мінімальний рівень;
- у цільовій групі: 6 осіб – з мінімальним суїцидальним ризиком, 3 особи – з середнім (тривожним) та 5 осіб – з максимальним ризиком.

Загальний аналіз рівеня стійкості нервової системи – чинника, який стримує від вчинення самогубства, дав такі результати:

- у контрольній групі: виявлено 11 респондентів з високим рівнем стійкості нервової системи, 2 – з середнім, 1 – з низьким (схильний до частих депресій, нервових зривів, які, в майбутньому, можуть призвести до аутодеструктивної поведінки);
- у цільовій групі: за результатами анкетування було виявлено 6 респондентів із низьким рівнем стійкості нервової системи, 4 – з середнім, 4 – з високим.

Таким чином, була підтверджена залежність між силою нервової системи людини та її рівнем суїцидального ризику. Чим нижче сила нервової системи у людини, тим більше у неї рівень суїцидального ризику Коефіцієнт кореляції ($r = 0,89$; $P < 0,01$).

Дослідження показало, що середній показник рівня стійкості нервової системи від зовнішніх подразників у студентів жіночої статі менше за цей показник у студентів-хлопців ($r = 0,83$; $P < 0,01$).

За результатами анкетування щодо визначення суїцидального ризику визначаємо, що найбільший суїцидальний ризик мають студенти чоловічої статі ($r = 0,81$; $P < 0,01$).

Були виявлені спільні для всіх респондентів з низьким рівнем стійкості нервової системи ($r = 0,91$; $P < 0,01$), чинники, що збільшують вірогідність прийняття рішення про самогубство, або про вчинення аутодеструктивних дій, зокрема це:

- коли тебе не розуміють, попри твої численні пояснення та повторення;
- коли незнайомі люди, без будь-якої видимої на те причини, починають говорити до тебе;
- коли не відповідають взаємністю;
- коли в тебе не виходить щось з першого разу.

Усі ці твердження майже одногосно (100%) відзначені респондентами як ті, що викликають значний психологічний дискомфорт і сильний тиск на нервову систему.

В анкетуванні щодо визначення суїцидального ризику встановлені ствердження, на які відмітила переважна більшість респондентів:

- бувають такі моменти, коли просто хочеться просто поплакати чи посидіти в самотності (67%).

Це свідчить про те, що в епоху глобалізації, розвитку технологій, урбанізації, шаленого темпу життя, великого потоку інформації, людина відчуває втому та пригнічення, якщо не матиме вільного часу на самого себе. Виникає потреба у відпочинку й усамітненні. Це є нормою. Дуже важливо відрізнити: коли людина хоче просто відпочити, а коли вона стає соціофобом і уникає людей, суспільства в принципі.

Дане діагностичне анкетування не лише визначило найбільш вразливих студентів, а, в певній мірі, виявило проблеми, які хвилюють сучасну молодь. Це особистісні міркування, переживання втрати батьківської любові, смерть близьких, сором, почуття провини, незадоволеність собою, любовні невдачі, страх, самотність, бажання привернути до себе увагу, наслідування смерті знаменитостей, тощо. Попри «класичних», якщо можна їх так називати, причин суїцидальної поведінки, було встановлено нові, серед яких: сором за те, що живуть за кошти батьків і не мають фінансової самостійності (60%), комплекс неповноцінності через «погоню за лідерством» (50%), гендерна ідентифікація (15%).

Наша держава переживає важкі часи через нестабільну економічну ситуацію, що сильно впливає на психологічне здоров'я суспільства та на його комфорт життя. Менше третини відзначили, що не мають тих благ суспільства, які є в інших, і через це відчувають щось на кшталт сорому, злості. В епоху розвитку соціальних мереж, Інтернету ця проблема досить актуальна, так, як кожен може показати своє життя з кращого боку в різних соціальних мережах, хоча, як правило, віртуальна дійсність не відповідає реальності.

Однією із вимог сьогодення – бути лідером. Але, ця парадигма деструктивна, викликає комплекс неповноцінності. Постійна потреба порівнювати себе з іншими, більш успішними, викликає низку негативних емоційних реакцій, які з часом переходять у стан невротенії. Не можуть бути всі «лідерами», «першими». Результатом такої «погоні за лідером» є відчуття дискомфорту через постійну незадоволеність власними досягненнями, а це викликає деструктивні думки та призводить до суїцидальних думок і спроб. Під час проведення профілактичних заходів, ми говорили не про «лідерство», а про «фаховий професіоналізм» – бути кращим в обраній галузі діяльності, служити суспільству, надавати людям висококваліфіковану професійну допомогу.

Однією з нових проблем молоді, яка отримала широкий резонанс у засобах масової інформації, стала гендерна ідентичність. Відчуття того, що народився не в тому тілі або що належиш до людей нетрадиційної сексуальної орієнтації, викликає страх, сором, постійну нервову напруженість. Суспільство, в більшості випадків, залишається не толерантним до цієї категорії громадян. Як правило, психологічною підтримкою таких осіб займаються одиниці фахівців у всій країні. У роботі з людьми нетрадиційної сексуальної орієнтації дуже важливо враховувати всі аспекти індивідуальної психології та фізіології, щоб жодним чином не нашкодити чи зробити гірше.

Після проведення профілактичних заходів, ми отримали зворотній зв'язок від студентів цільової групи. Ми попросили їх дати оцінку та поділитися враженнями. Високу оцінку (9,7 із 10) отримав тренінг з елементами мотиваційного консультування (притчатерапія; формування зацікавленості у житті, як процесу). Найбільше всього респондентам сподобалися життєві приклади з їх поетапним розбором, обговорення притч. Лекція на тему: «Запобігти та застерегти» отримала оцінку 8,7. Найбільше студентам запам'яталася така інформація: вміння долати проблеми та способи вирішення конфліктних ситуацій; соціальні служби й установи, де кожна людина може отримати психологічну підтримку та соціальну допомогу. Окремо студенти відзначили «Пам'ятку для кожного», як вчасну та потрібну для використання у повсякденному житті.

Підсумковий аналіз вивчення рівня суїцидального ризику дав такі результати:

- у контрольній групі: максимального рівня суїцидального ризику не мав ніхто, один студент мав середній рівень; 13 - мінімальний рівень;
- у цільовій групі: 13 осіб мали мінімальний суїцидальний ризик, 1 особа – середній (тривожний) та осіб з максимальним ризиком не виявлено.

Аналіз рівня стійкості нервової системи дав такі результати:

- у контрольній групі: виявлено 12 респондентів з високим рівнем стійкості нервової системи, 2 – з середнім, 0 – з низьким (схильний до частих депресій, нервових зривів, які, в майбутньому, можуть призвести до аутодеструктивної поведінки);
- у цільовій групі: за результатами анкетування було виявлено 11 респондентів із низьким рівнем стійкості нервової системи, 3 – з середнім, 0 – з високим.

Окрім покращення результатів щодо рівня суїцидального ризику та рівня стійкості нервової системи, близько 75% отримали знання про можливість звернутися в певні соціально-психологічні служби у разі виникнення негативного психоемоційного стану друга чи подруги. Варто відзначити, що 85% респондентів поставили загальну оцінку в 8 балів з 10 (за 10-ти бальною шкалою) стосовно якості та корисності проведених заходів. Це дає підстави вважати, що соціально-педагогічна профілактична програма може використовуватися у соціально-виховній роботі зі студентами в майбутньому.

У контрольній групі жодних теоретичний і практичних маніпуляцій не проводилося, задля виявлення ефективності дослідження та визначення його доцільності проведення, корисності. Покращення результатів щодо рівня суїцидального ризику та рівня стійкості нервової системи в контрольній групі пояснюється тим, що конфліктна ситуація була вирішена, у зв'язку з чим, зникли ситуаційні подразники, поліпшився настрій та психоемоційний стан студента. Але, підсумкове анкетування показало, що більшість опитаних, а саме 70% не змогли в повній мірі назвати місцезнаходження, де можна отримати допомогу в разі виникнення складних життєвих проблем, негативних психоемоційних станів тощо. Варто відзначити, що переважна більшість (60%) опитаних хотіли б пройти щось на кшталт «коучінгу» або тренінгу за цією тематикою.

Таким чином дана соціально-педагогічна профілактична програма є актуальною, має запит до проведення в майбутньому.

Проведення діагностичного опитування, розробка на основі отриманих даних спеціальної профілактичної програми для студентів ЗВО, її результативність є показовою не лише для розвитку науки в цілому, але й для покращення ситуації із суїцидальною поведінкою молоді.

Список використаної літератури

1. Вашека Т. В. Психологічні чинники суїцидальних ідецій та профілактика самогубств у підлітковому віці : Автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.04 / Т. В. Вашека ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ, 2006. – 20 с. **2. Войтко В.В.** Характерні особливості суїциду та суїцидальної поведінки. Навч.-метод. посібник. – Кіровоград : КОШПО, 2014. – 34 с. **3. Психологія** суїцидальної поведінки: діагностика, корекція, профілактика : Зб. наук. пр. / ред.: С. І. Яковенко; Київ, ін-т внутр. справ при Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2000. – 200 с. **4. Розанов В. А.,** Моховиков А. Н., Стилиха Р. Предупреждение самоубийств у молодежи: Семейное руководство. – Одесса: Обществ. организация «Экологическое здоровье человека», 2003. – 16 с. **5. Трусова С. М.** Соціально-психологічні передумови та профілактика суїцидальної поведінки підлітків та юнацтва : Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / С. М. Трусова; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2000. – 20 с.

Сулицький В. В., Пелешенко М. Л. Ефективність проведення соціально-педагогічної профілактики суїцидальної та аутодеструктивної поведінки серед студентської молоді

У статті проаналізовані результати проведення й ефективність розробленої соціально-педагогічної програми з профілактики суїцидальної та аутодеструктивної поведінки серед студентської молоді, як одного із видів діяльності у вищих навчальних закладах. Було розроблено тестування на визначення суїцидального ризику та рівня стійкості нервової системи студентів, проаналізовано отримані дані. На їх основі було розроблено профілактичну програму. За результатами проведення соціально-педагогічної профілактики зроблені відповідно висновки та надані рекомендації для її реалізації на практиці у майбутньому.

Ключові слова: суїцидальна поведінка, соціально-психологічна профілактика, аутодеструктивна поведінка, студентська молодь, соціально-педагогічна програма.

Сулицкий В. В., Пелешенко М. Л. Эффективность проведения социально-педагогической профилактики суицидального и аутодеструктивного поведения среди студенческой молодежи

В статье проанализированы результаты проведения и эффективность разработанной социально-педагогической программы по профилактике суицидального и аутодеструктивного поведения среди студенческой молодежи, как одного из видов деятельности в высших учебных заведениях. Было разработано тестирование на определение суицидального риска и уровня устойчивости нервной системы студентов, проанализированы полученные данные. На их основе была разработана профилактическая программа. По результатам проведения социально-

педагогической профилактики сделаны соответствующие выводы и даны рекомендации для ее реализации на практике в будущем.

Ключевые слова: суицидальное поведение, социально-психологическая профилактика, аутодеструктивного поведение, студенческая молодёжь, социально-педагогическая программа.

Sulitsky V., Peleshenko M. Effectiveness of Social and Pedagogical Prevention of Suicidal and Self-Destructive Behavior Among Students

The article analyzes the results of the conduct and effectiveness of the developed socio-pedagogical program on the prevention of suicidal and auto-destructive behavior among students, as one of the types of activities in higher education institutions. A test was developed to determine suicidal risk and level of stability of the nervous system of students, analyzed the obtained data. On their basis, a preventive program was developed. According to the results of the socio-pedagogical prevention, conclusions and recommendations for its realization in practice in the future have been made accordingly.

Key words: suicidal behavior, socio-psychological prophylaxis, self-destructive behavior, students, social-pedagogical program.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2018 р.

Прийнято до друку 26.10.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Ваховский Л. Ц.

УДК 37.015.31:316.42-057.87

Я. І. Юрків

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Історія людської цивілізації насичена різного роду конфліктами. З найдавніших часів люди намагаються вирішити виниклі суперечки та мріють про безконфліктне існування. Сьогодні є гостра потреба та необхідність всебічного вивчення конфліктів з метою нівелювання негативних наслідків та максимального використання закладених позитивних можливостей для розвитку особистості. Соціальний працівник обов'язково повинен володіти знаннями про чинники, які обумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, це дозволить йому розробити комплекс методів, спрямованих на їх профілактику та формування навичок успішного вирішення. Таким чином, соціальний працівник зможе допомогти особистості знайти ефективні способи розв'язання конфлікту та надати інформацію про основні психологічні особливості особистості, а також про можливості саморегуляції та гармонізації її психічного і соціального життя.